

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ-ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ

4341

Prof. Dr. Harnam Singh Shan
Principal Project Investigator
U.G.C. Research Project on Sikhism
605, Sector 16, Chandigarh.

ਡਾ. ਬ੍ਰਿਜਪਾਲ ਸਿੰਘ
11, ਗ੍ਰੀਨਵਿਊ, ਪਟਿਆਲਾ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ
ਅਕਾਡਮੀ ਆਫ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜਨ ਐਂਡ ਕਲਚਰ
1 ਢਿੱਲੋਂ ਮਾਰਗ, ਪਟਿਆਲਾ

ਬਿਲੂ ਮਾਊਂਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਰੀਡਿੰਗ (ਅਮਰੀਕਾ)
(ਸ. ਜਸ਼ੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਰਾਹੀਂ)

1997

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਲੜੀ—465

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ, ਅਕਾਡਮੀ ਆਫ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜਨ ਐਂਡ ਕਲਚਰ
1, ਢਿੱਲੋਂ ਮਾਰਗ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਨਗਰ, ਪਟਿਆਲਾ

ਭੋਟਾ : 5-00

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ?

ਮੁੱਢਲੇ ਬਚਨ : ਗੁਰਮਤਿ ਖੋਜ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਣੀ ਇਕ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਗਾਈਡ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਾਈਡ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ।

ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, “ਪਾਠ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਐਡਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਜੁੜਿਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।” “ਪਾਠ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਬਹੁੜਿਆ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਾਂ ਸੁੱਖ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।” ਜਾਂ ਕਈ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਏ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋਏ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ “ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ? ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਉਚੇ ਚਰਿਤਰ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਕਰੋਧੀ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਇਹ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਭਾਲਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਇਕ ਨਿਮਾਣੇ ਯਤਨ ਵਜੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ :

ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਮੂਲ ਖਾਕੇ ਤੇ ਢਾਂਚੇ (framework) ਨੂੰ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਆਧਾਰ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (fundamental principles) ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਵਿਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਕਦਮ (initial steps) ਉਲੀਕਦਾ ਹੈ।

ਚੌਥਾ ਭਾਗ ਪਾਠ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵਾਂ ਭਾਗ ਪਾਠ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਅਤੇ ਰਹੱਸਮਈ ਆਨੰਦ ਦੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ : ਮੂਲ ਖਾਕਾ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾ

ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਗਾਈਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਮੂਲ

ਦਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਕ ਖਾਕੇ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਈਏ । ਕੁਝ ਇਕ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਦਿੜ ਕਰ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੀ ਜਾਚੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।

ੳ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਜਨ ਜਾਂ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਹੈ । “ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ।” ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਪਰਗਟ ਗੁਰੂ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸੇ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਕਵਿਤਾ ਪਾਠ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੈ ।

ਅ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਰਹਿਣੀ ਦਾ ਮੁਖ ਅੰਗ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਮੁਖ ਅੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ । ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਤਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਿਤਨੇਮ ਪਾਠ, ਸੰਧਿਆਂ ਸਮੇਂ ਰਹਿਰਾਸ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ-ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਤ-ਕਰਮ ਹਨ ।

ੲ) ਪਾਠ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ । ਪਾਠ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਧੁਰੇ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ । ਪਾਠ ਨਾਂਹ ਕਰਨਾ, ਪਾਠ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋਣਾ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਣਾ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਖੁਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ “ਮੈਥੋਂ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਹੈ”, ਗੁਰੂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੇਖੀ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਠ ਨਾਂਹ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੈ ।

ਦੂਜਾ ਭਾਗ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਆਧਾਰ-ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ

ੳ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ । ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਾਲਕੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰੁਮਾਲੇ/ਚੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਤਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਤਰ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਨੂੰ ਇੰਜ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੇਰੇ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪਾਠ ਸੁਣੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਹੀ ਵਕਤਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਸਰੋਤਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਕ ਬਿਰਤੀ, ਇਕ ਮਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਬੋਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੰਨਾਂ

ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ-ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਇਸੇ ਲਈ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਵਾਕ ਅਥਵਾ ਸੁਧ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜਾਂ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ।

ਅ) ਪਾਠ ਮਨ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਮਝਾਵਣੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ-ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਹੈ । “ਮਨ ਸਮਝਾਵਨ ਕਾਰਨੇ ਕਛੁਅਕ ਪੜੀਐ ਗਿਆਨ ।”

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ, ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਆਤਮਾ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਗੁਰਮੁੱਖ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਦੀ ਰਹੇ ।

ੲ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸਰੂਪੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਮੁੱਖੀ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਗਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਰਸ ਪੀਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿਚ ਇੰਜ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ “ਲੋਗੁ ਜਾਨੈ ਇਹੁ ਗੀਤੁ ਹੈ ਇਹੁ ਤਉ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ ।”

ਤੀਜਾ ਭਾਗ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਵਿਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਕਦਮ

ੳ) ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਚੇਤ ਮਨ, ਸੁਚੇਤ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ, ਸਵੱਛ ਸਰੀਰ ਹੋ ਕੇ, ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਲਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਚੋਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਉਂ ਹੀ ਬੈਠਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੋਲੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਖਿਆਤ ਮੁਰਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬੈਠਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲੈਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਨੀਂਦ, ਉਘਲਾਣਾ ਜਾਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਮਨ ਡੋਬ ਕੇ ਕੰਮ ਮੁਕਾਣ ਵਾਂਗ ਬਾਰ ਬਾਰ ਘੜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਜਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੱਟਣ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ; ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਵੱਛ ਮਨ ਅਤੇ ਸਵੱਛ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਮਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਲੈਣ ਦਾ

(3)

Prof. Dr. Harnam Singh Shan

Principal Project Investigator

U. G. C. Research Project on Sikhism

Series 16, Chandigarh

ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਰਾਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੰਪੂਰਨ ਧਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਪਿੰਡਾ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ, ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਕੰਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦਾੜੀ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਹੋਰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਅਤਿ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿਕੇਂਦਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਸੁਮੇਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਪੂਰਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਹਾਂ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਟੀਸੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਲਿਵ ਅਤੇ ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ “ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਾਲਿ” ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਪਾਠ ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਜੀਵਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੀਖਸ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਚੇਲੇ ਲਈ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ, ਨੱਠਦੇ-ਭੱਜਦੇ, ਨਿਜੀ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਧਿਆਨ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਭਾਵੇਂ ਸਹੀ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਜ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਧੂਰੀ ਅਤੇ ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸੱਚੇ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ, ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਸਧਾਰਣ ਚੇਲੇ ਵਲੋਂ ਅਵੱਗਿਆ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਸੁਣਨਾ ਜਾਂ ਗੁਨਗੁਨਾਉਣਾ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਬੈਠ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਚੇਚੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਮੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੋ ਕੇ ਦੀਖਸ਼ਾ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਚੇਤ ਮਨ-ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੈਠਣ ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਬੈਠਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਭਾਵ ਤੇ ਗੁਰ-ਸਰਧਾ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ (ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ!) ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ, ਇਕਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਚੌਕੜੀ ਆਸਣ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੇ ਸਹੀ ਸੁਆਦ ਤੇ ਰੱਸ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਹਾਈ ਅੰਗ ਹਨ। ਸੌਫੇ, ਮੰਜੇ ਜਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰ-ਟੰਗਾਂ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਰੱਸ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਦੀ ਇਹ ਅੱਤ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਨਾਂਹ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ

ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਘਾਟ, ਮਨ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਕਾਂਤ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਰਲ ਕੇ ਇਹ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਅ) ਸੁਚੇਤ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਸੁੱਚੇ ਭਉ ਅਤੇ ਭਾਉ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਾਠ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕੇਤਕ ਕਦਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਕਰ ਕੇ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਪਾਠ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਦਾ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਪਾਠ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਵੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿੰਜ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਕਿੰਜ ਜਾਗੇ? ਇਸ ਲਈ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਸਾਡੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਘਾਤਤ ਘੜਨ ਲਈ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਔਕੜਾਂ ਆਪ ਸਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪ ਲੰਘੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਤਨੇਮ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਪਾਠ ਆਪ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਘਰ ਬਾਹਰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ, ਧਰਤ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਚਾਰ ਲੰਮੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸੌਦੇ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੌਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਖੁਲੇ ਲੰਗਰ ਵਾਂਗ ਖੋਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਭਉ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਘਾੜਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਤੋਂ ਸੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਨਾਲ, ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਗੇਗੀ? ਇਵੇਂ ਹੀ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਜੋਤ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੋ ਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਚਲਦੀ ਸਚਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਜਿਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਧੁਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਚਨ ਸਚਮੁਚ ਪਿਆਰੇ ਪਿਆਰੇ ਲਗਣਗੇ। ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਪ ਲਗਣ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਸਹੀ, ਸੁਚਾ ਅਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਸਵਰੂਪ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਚਰਮਸੀਮਾ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ “ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ” ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ, ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਇਸਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਦਾਤ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਸੁਤੇ ਸੁੱਧ ਆਪੇ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਨਣ, ਪਹਿਚਾਨਣ ਅਤੇ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਦੀ।

ੲ) ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ/ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਪਾਠ ਅਸੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬਚਨ ਸੁਣਨੇ ਹਨ। ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਪਾਠ “ਮੁਕਾਣਾ ਹੈ”। ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਇਕ ਆਰੰਭ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ ਕਵਿਤਾ ਪਾਠ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪਾਠ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਪਾਠ ਸਵੱਛ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਿੱਜੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਣ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੀਭ ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਮੁਕਾਣ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੋਵੇ।

ਦੂਜਾ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ 10 ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ” ਅਤੇ “ਤੂੰ ਏਡੀ ਜਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ” ਤੇ ਜਾਂ “ਤੂੰ ਏਨੀ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈਂ।” ਪਾਠ ਵਕਤ ਦੀਆਂ ਹੱਦ ਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ-ਕਰਮ ਦੇ ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਨੂੰ ਸੈਟ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ, ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਤਤਪਰਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਇਤਨਾ ਸਮਾਂ ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਲਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ।

ਚੌਥਾ ਭਾਗ : ਪਾਠ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਪਾਠ ਦੀ ਕਿਰਿਆ

ੳ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਠ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਇਹ ਰਖਣਾ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਠ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਅਥਵਾ ਕੰਨਾ, ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ, ਮੁਕਤਾ, ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸੁੱਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪਾਠ ਦਾ ਉਚਾਰਨ "ਏ" ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਦੁਲਾਵਾਂ ਹਨ ਉਥੇ ਪਾਠ ਦਾ ਉਚਾਰਨ "ਐ" ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਂਕੜ, ਦੁਲੈਂਕੜ, ਹੌੜਾ-ਕਨੌੜਾ ਅਤੇ ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ, ਟਿੱਪੀ ਦਾ ਫਰਕ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਇਸ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ। ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ ਬਾਅਦ ਦਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਅਰਥ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੇ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਜਾਂ ਉਚਾਰਨੀ ਸੁਚੀ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਲਗ, ਕੰਨਾ, ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਆਦਿ ਅਰਥ ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਣ ਲਈ ਜਾਂ ਅੱਜ-ਕਲ ਦੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਨੁਨਾਸਿਕ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਜਿਵੇਂ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਹੈ) ਪਾਠ "ਅਨੰਦ ਸੁਣਹੁ" ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ 'ਅਨੰਦ ਸੁਣਹ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨ ਲਗਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਉਪਰ ਟਿੱਪੀ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ "ਅਨੰਦ" ਕਰਨਾ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਜਾਂ ਸਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਖਰ "ਵਜੀਆ" ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਕੇ "ਵਜੀਆਂ" ਪੜ੍ਹਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਰਥ ਤੇ ਭਾਵ ਦਸਣ ਲਗਿਆਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਅਨੁਸਾਰ "ਅਨੰਦ" ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਪਾਠ ਉਚਾਰਨ ਜਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਥੇ "ਅਨੰਦ" ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ "ਅਨੰਦ" ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਠ "ਅਨੰਦ ਸੁਣਹੁ" ਹੈ, "ਅਨੰਦ ਸੁਣਹੁ" ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅ) ਪਾਠ ਇੰਨੀ ਕੁ ਉਚੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ (ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ) ਸੁਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਾਹਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦੋ-ਚਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਜੀਭ ਤਾਲੂ, ਗਲੇ ਆਦਿ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਹਵਾ ਨਾਲ ਹੀ ਟੱਪ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਅੱਖਰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਝ ਅਨੁਸਾਰ ਲੰਘ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲੇ। ਕੁਝ ਅੱਖਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਅੱਜਕਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਅੱਜਕਲ ਦੇ

ਪ੍ਰਚਲਤ ਅੱਖਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੈਣਾ ਵੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀ ਪੈਂਤੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾਂਹ ਆਵੇ ਜਾਂ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਙ, ਞ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੁਝ ਮਾਤਰਾਵਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿਹਾਰੀ ਤੇ ਔਂਕੜ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਆਮ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ "ਆਦਿ ਸਚੁ" ਤੇ "ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ" ॥ ਪਰ ਇਥੇ ਸਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਔਂਕੜ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਗੁਆ ਕੇ ਜਾਂ ਲੋਪ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੱਸਣ ਲਈ, ਇੰਜ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ "ਈ" ਜਾਂ "ਊ" ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ, ਇਹ ਵੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡਾ ਇਕੋ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਉਂਜ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਖਰ ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ੲ) ਪਾਠ ਸੁੱਧ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਸਹਿਜ ਤੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਘੜੀ ਦੇ ਮਿੰਟਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਪਾਠ ਮੁਕਾਉਣਾ ਜਾਂ ਹੱਥ, ਅੱਖ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਜੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਕਾਹਲ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਰਸਾਉਣੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਦਬ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਹੋਵੇ, ਅਫ਼ਸਰ ਹੋਵੇ, ਲੀਡਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੱਜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ/ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਕਾਹਲ ਹਟਾ ਕੇ ਸਹਿਜ ਤੇ ਠਰੰਮਾ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਹਿਜ ਭਰੀ ਮਨ ਬਿਰਤੀ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਦੀਖਸ਼ਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ।

ਸ) ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਸੁਨਾਉਣਾ ਰਲ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਹਨ :

1. ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਾਠ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਠ ਸੁੱਧ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਾਂਗਾ। ਪਾਠ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਦੀ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅੱਖਾਂ, ਰਸਨਾ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਡੋਂ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਕ ਪੱਖ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਚਿਤ ਕਰ ਬੈਠਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਕੰਨਾਂ ਲਈ ਸੁਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਕੰਨ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰ ਜਦੋਂ ਮੂੰਹ-ਜ਼ਬਾਨੀ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ

ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚੇਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਾਠ ਬੜੇ ਅਜ਼ਾਦ ਮੂਡ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੁਚੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਕੇਵਲ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਮੁਕਾਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਉਂ ਪਾਠ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਰਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਵੀ ਤਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ।

2. ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਠ, ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਨੀਝ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਲਾਭ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ, ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਦਾ ਲਾਭ ਉਤਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਮਨ-ਬਿਰਤੀ ਬੁੱਧੀ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀਖਸ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜੁੜ ਬੈਠੇ ਹੋਣ।

3. ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਰੋਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾਂਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, (ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਉਂਜ ਵੀ) ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਅਜੀਬ ਲਗਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਸੁਣਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬੋਲ ਕੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਮੋਹਰ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, "ਸਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਪਾਠ ਇਹੀ ਹੈ ਨਾਂ? ਪਾਠ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹੀ ਹੈ ਨਾਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਤਰਿਆ ਹੈ?" ਆਦਿ। ਇਉਂ ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਰਧਾ ਭਿਜੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪਾਠ ਆਪ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ।

ਹ) ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਠ ਮਨ, ਬਿਰਤੀ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮਨ ਨੂੰ ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਇਕ ਅਥਾਹ ਰਸ ਦਾ ਸਾਰਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਤੇ ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਲਾਭ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਪਾਠ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ "ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਹਰ ਕੀਰਤਨੋ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਪੀਵੈ।" ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਜੀਭ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ, ਗਲੇ ਰਾਹੀਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅੰਤਹਿਕਰਨ ਨੂੰ ਖਿਚਕੇ ਅਦੁੱਤੀ ਰਸ ਦੇ ਭਰੇ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਚ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਠ ਮਨ ਤੇ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਗਾਧ ਹੁਕਮ ਦੇ

ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ, ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਯਾਦ, ਆਪਣੇ ਆਪ "ਵਾਹ ਵਾਹ" ਤੇ "ਵਾਹਗੁਰੂ" ਬਣ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜਾਂ ਸਮਝਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਤੁੱਕ ਦਾ ਅਰਥ ਬੋਧ ਨਾਂਹ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਠ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਚਲੰਤ ਰਖਦੇ ਹੋਏ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇ, ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਸਟੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਉਹ ਅਰਥ ਸਮਝ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਸੰਤ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛੋਕੜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਨਿਜੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬੋਧ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ।

ਕ) ਪਾਠ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੋਜ਼ ਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪੇ ਹੀ ਕੰਠ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਕੰਠ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਚੈਕ ਕਰਕੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੈਸਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਾਠ ਸੁੱਧ ਕੰਠ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਠ ਕਿਸੇ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਪਾਠ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਉਵੇਂ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖ) ਬਿਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਰਿਕਸ਼ਾ, ਟਾਂਗਾ, ਬੱਸ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਕ ਰਸ ਪਾਠ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ : ਇਕ ਤਾਂ ਪਾਠ ਇਤਨਾ ਉਚੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬੋਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾਂਹ ਕਰੀਏ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਪਾਠ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗੁਣ ਗੁਣਾ ਕੇ ਸੁਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਚਲ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਣ ਗੁਣਾ ਕੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਗਾਂਦੇ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਮਨ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਖੇੜਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪਾਠ ਕੰਠ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪਾਠ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰੀਏ। ਉਂਜ ਵੀ ਕੰਠ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਗਲਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਲਗੇਗਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਮਨ, ਬਿਰਤੀ, ਬੁੱਧੀ ਗੁਟਕੇ ਵੱਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਠ ਵੱਲ ਹੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਚਲਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਜਿਤਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਸਕੀਏ ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਹੀ ਸਵਾਰੀ ਵਾਹਨ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਬਿਰਤੀ ਲਾਣੀ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਘਨ-ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ

ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਪਵਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਥਾ ਕਥਿਤ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ-ਸਟਾਈਲ ਹੀ ਨਾਂਹ ਬਣੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਲਸ, ਢੀਠਪੁਣੇ ਜਾਂ ਮਨ ਦੇ ਖਚਰੇਪਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਜਾਂ ਸਮਝਣਾ।

ਗ) ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਪਾਠ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤੱਕ ਉਤੇ ਰੁਕ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਨਾਉਣਾ ਬੜਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਭੇਤ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਦਾਤ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਅਨੁਭਵੀ ਅਨੰਦ ਵੀ ਬਖਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੌੜ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਭਵੀ ਅਰਥ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਵਿਚਲੇ ਮਨੋ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਮਨ ਦਾ ਇੰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿ ਉਸ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਜਾਂ ਨਿਰਾਰਥਕਤਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੱਖ ਦਾ ਉਲਝਣ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇੰਜ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਮੇਲ ਕਰ ਲਵੇ। ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਪ੍ਰੇਮ-ਸਰਧਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਰਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਸੁੱਧ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਅੰਕੁਰ ਸਮਾਨ ਫੁੱਟ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਹ ਨਵੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਸਮਝਣ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਢਾਲਣ ਲਈ ਇਹ ਮਨ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ, ਲੱਖਾਂ ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੜਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਗ ਬੜਾ ਰਹੱਸਮਈ ਮਾਰਗ ਹੈ ਜੋ ਅੱਖਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਅਤਿ ਔਖਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਡੇ ਕੋਟ ਪੈਂਡੇ ਮੁਕਾਣ ਲਈ ਆਪ ਅੱਗੋਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਕੋਟ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੱਢੇਗਾ। ਪਰ ਕਦੋਂ, ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੰਜ ਜਾਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ? ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵਾਂ ਭਾਗ : ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਅਤੇ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਦਾ ਰਹਸ

ੳ) ਇਹ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਯਤਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕਦਮ ਚਾਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਕਦਮ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪੁੱਟਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ? ਇਹ ਨਿੱਜ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਧਰੋਂ ਵੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਦਮ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ, ਤਾਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਫਰਿਆਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਭੁੰ ਹੀ ਬਹੁੜ ! ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ। ਹਿੰਮਤ ਦੇ। ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਇੰਜ

ਦੇ ਕਿ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਜਾਵੇ । ਬਾਣੀ ਦਾ ਰੱਸ ਆਵੇ !”

ਅ) ਪਾਠ ਦੀ ਇਸ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਇਤਨਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ” ਜਾਂ “ਇਤਨਾ ਸਮਾਂ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਈਏ ?” ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਾਠ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰਲੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰਰੋਜ਼ ਸਵੇਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ । ਇਹ ਸਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ । ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦੇਰ ਰਾਤ ਦੇ ਟੀ.ਵੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਗੱਪ ਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸਲੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਅਸਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਗੱਪਾਂ, ਡਾਂਸਾਂ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪਾਠ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹਿਜ-ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਤੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮਿੱਠੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰੱਸਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਆਪਣਾ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਅੰਤਰੀਵ ਖੁਸ਼ੀ ਰੋਲ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਰੱਸ ਬੜੀ ਥੋੜੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਭਾਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਢਾਅ ਨਾਂਹ ਲਾਣ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜੀਵਨ ਸਟਾਈਲ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਰਵਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਇਕ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਸਾਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ੍ਰੈ-ਸਰਵਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰ-ਰਸ ਤੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਰਹੀਏ । ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰ-ਰਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਦਾ ਧੋਖਾ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦ ਵੀ ਨਾਂਹ ਬਣਨ ਦੇਈਏ !

ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ.....

ਪੀਵਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਦਾ ਰਹਹੁ ਹਰਿ ਰੰਗਿ.....

ਕਹੈ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਗਾਵਹੁ ਏਹ ਸਚੀ ਬਾਣੀ.....

ੲ) ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਦੋਂ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਹੁਕਮ ਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਪਾਠ ਉਹ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਜਗਾਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਹੱਸ ਦੀ ਸਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪਰਜੁਲਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇੰਜ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਣਾ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ

ਰਾਹ ਵੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਲਾਵੇ ਤੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਸ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਫਲ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸੱਚੇ ਟਿਕਾਅ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਜਾਵੇ । ਲਬ, ਲੋਭ, ਅਹੰਕਾਰ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਇੰਜ ਭਲਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਬਣ ਕੇ, ਤੁੱਠ ਕੇ ਮਿਹਰ ਵਰਸਾਵੇ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗੇ ਅਤੇ ਮਨ ਸਹਿਜ ਘਰ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਅਡੋਲ ਟਿਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਗੁਰੂ, ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਛਪੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਹਨ :

1. ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ
2. ਨਿਮਰਤਾ ਸਾਡੀ ਢਾਲ ਹੈ
3. ਮਨ ਰੇ ਕਿਓ ਛੂਟਹਿ ਬਿਨੁ ਪਿਆਰ
4. ਸਿੱਖੀ ਪਿਆਰੀ ਕਿ ਜਾਤ ਪਿਆਰੀ
5. ਮਨ ਰੇ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲਿ ਹੈ
6. ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੈਖੜ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹੇ
7. ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਾਲਸਈ ਸਿਧਾਂਤ
ਆਦਿ, ਆਦਿ ।

**ਆਪ ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਲਾਗਤ ਮੁਲ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੋ ।**

PL-0146

ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰ: 465 ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ :

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਮਾਲ ਰੋਡ ਪਟਿਆਲਾ ।
2. ਸ. ਨਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਨਿਰਮਲ ਵਿਹਾਰ, ਨਵੀਂ ਿ
3. ਸ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ, ਪਟਿਆਲਾ ।
4. ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੌਲੀ, ਮੁਹੀਮ; ਮੁੰਬਈ ।
5. ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੋਨੀ, ਰੋਹਨੀ, ਦਿੱਲੀ ।

ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਟਰੈਕਟ ਪਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਵੰਡਣ ਲਈ
ਲਾਗਤ ਮੁਲ ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ

ਚੰਦਿਆਂ ਦੀ ਦਰ

ਭਾਰਤ

ਵਾਰਸ਼ਕ 35/-

ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯਾਣ 250/-

ਵਿਦੇਸ਼

ਵਾਰਸ਼ਕ 100/-

ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯਾਣ 1000/-